

Turgut Cansever'in Mimari Tasarım Yaklaşımı Bölgeselcilik Kavramı: Antalya Karakaş Camii Örneği*

Setenay Uçar^{1*+}

¹*İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Antalya Bilim Üniversitesi, Antalya, Türkiye*

^{*}*Corresponding author: setenay.ucar@antalya.edu.tr*

⁺*Speaker: setenay.ucar@antalya.edu.tr*

Presentation/Paper Type: Oral / Full Paper

Özet – Mimarlığın bir süreç ile birlikte değişimi ve yıllar içerisinde o dönemi yaşayan insanların kültürleri ile değişim gösterdiği görülmektedir. Bu yaklaşımı ile hem kültürü ve hem de tarihsel süreci bir araya getirerek mimariye uygulayan Turgut Cansever 20. yüzyılın önemli mimarlarından. Cansever'in kültürel değerlere önem verip, geçmişin izlerini günümüze yansıtmayı ve mimaride biçimin her kültüre göre değişim göstereceğini savunmaktaydı. İslam'ın motiflerini yapılarında kullanması, geçmişin değerlerini ön planda tutması ve bütünsellik algısına verdiği önem en belirgin özellikleridir. Buna ek olarak İslam'da mimari bütünlüğün her zaman olduğu Batı'da ise gelişmekte olduğunu da savunmaktaydı. Cansever toplumun bütünü yönlendiren bir temel felsefe arayışı içindeydi ve binalarında da bunu yansıtmaktaydı.

Turgut Cansever'in tasarım sürecinde ve süreç neticesinde ortaya çıkan mimari ürünlerinde insanlık tarihine bakarak tasarımlarına bulgularını yansıtmaları en önemli yöntemi olarak görülmektedir. Bir yaklaşım biçimi olan bölgeselciliği ön planda tutan Cansever bu konu hakkında farklı felsefi düşüncülerden de etkilenmiştir. Kenneth Frampton'un eleştirel bölgeselciliğinden etkilenerek yapılarında yerel kimliğin bulunmasında yardımcı olmuştur. Bu çalışmada literatür taraması ile Cansever'in söyleşileri ele alınarak felsefenin mimarisine etkileri ve bölgeselciliğe dair düşüncelerinin mimariye etkileri incelenmektedir. Mimarı Turgut Cansever olan Antalya Karakaş Camii'nin tasarım sürecinin ve izlediği yöntem örnek üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler– *Antalya, Bölgeselcilik, Karakaş Camii, Turgut Cansever, Türk Mimarlığı*

Turgut Cansever's Architectural Design Approach Regional Concept: Antalya Karakaş Mosque

Abstract – It has been approved that architecture is a dynamic process which will evolve over the span of time and may affect and change the culture of inhabitants. Having such a philosophy, Turgut Cansever, combined both culture and history with architecture and became one of the prominent architects of the 20th century in Turkey. Cansever has an emphasis on cultural values, reflecting the traces of the past to the present on his projects. Using Islamic motifs in the structures, reflecting the values of the past, highlighting the unity of the design features and integrating the Islamic architecture with western context are some of the most significant impacts of him on Turkish architecture.

Turgut Cansever was looking for a fundamental social philosophy to reflect on his buildings. Cansever used regionalism as a dominant approach to design and became a leading influence for the other philosophical thinkers on this subject. Following the thoughts of Kenneth Frampton regionalism approach, Turgut Cansever redefines local identity in his structures. Evaluating Turgut Cansever' Karakaş Mosque, in this research, we explore the dual relationship between the architecture and socio-cultural factors.

Keywords– *Antalya, Regionalism, Karakaş Mosque, Turgut Cansever, Turkish Architecture*

I. GİRİŞ

Turgut Cansever'in mimarlığını anlamak üzerine birçok yazı yazmıştır ve mimarlığın çıkış noktasının toplumun geçmiş izlerine, inançlarına ve değerlerine önem vererek tasarlanması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Tarihsel geçmişin her toplum için farklı olmasından kaynaklanan farklılaşmaları desteklemiş olup aynı tip bina tarzının her bölgede uygulanmasına karşı çıkararak standartlaşmayı reddetmiştir. Turgut Cansever mimarlığı tarihsel gelişime göre biçim olarak kopyalamadan zamansal değişimi ve mekanla ilişkisini çözüme ulaşmak için sorgulamaktadır [1]. Cansever her binasında yapının işlevi, tekniği, çevresi, kültür ve toplumla ilişkisini sorgulayarak tasarlamış ve tasarlarken tarihten, antropolojiden, teolojiden, sosyolojiden hareket etmiştir. Kent ve bina ölçeğinde planlara bakarken önce felsefi temellerle ilgilenmiş, evrensel düşünceyle genel çözümlerin birleştirilmesinin yollarını aramıştır [2]. Turgut Cansever yapılarını tasarlarken bölgeselcilik akımından etkilenmiştir. Bölgeselcilik kavramı ile yakından ilgilenen Cansever mimari yapıya başlamadan bölgenin yerel kültürüne, iklim değerlerine, yerel yapı malzemelerine ve yapım tekniğine dikkat etmiştir. Bölgeselcilik modernizimin etkisiyle tek tip yapıların ortaya çıkmasına karşı bir yaklaşım biçimidir. Özellikle farklı iklim bölgeleri içeren farklı ülkelerde aynı binaların kopyalanması kültürel değerlerin kaybına yol açmaktadır. Bölgeselcilik ile birlikte var olan kültürün devam ettirilmesi ve mevcut yerel bölgenin mimari kültürünün devamı açısından korunması amaçlanmıştır.

Mimari eserleri ortaya çıkarmanın amacı insanların çevresini daha işlevli olarak yeniden tasarlayıp şekillere dönüştürmektir. Bu mimari eserler en eski çağlardan günümüze kadar değişik formlarda meydana gelmektedir. Mekanın tasarımı da insanların kullanımına, deneyimlerine ve yaşantılarına göre şekillenmektedir [3]. İslam kültürüne (Osmanlı) ve İslami fikirlere önem veren Turgut Cansever eserlerinde Türkiye'nin geçmiş dönemlerdeki mimari eserlerinde İslami motif ve formların kullanılmasının geçmiş izi olarak düşünerek günümüz mimari eserlerine de bu formu devam ettirme fikrindeydi. Bu konu hakkında Cansever (1997, s.18) "İslam kozmolojisinin ve inanç sisteminin dışında kaynaklar icat etmeye çalışan her türlü tarihsellik, tek taraflı kalmaya mahkumdur ve sanat formlarının ilişkileri ile onların genetik temellerini anlayıp tanımlamak yeteneğinden yoksundur" diyerek geçmiş kültür birikimlerinin önemine değinmiştir [4]. Mimarlık değişmeyenler ve değişimlerle birlikte vardır. Bu değişimler kültür yaşayış biçimiyle gelişen tasarımların değişeceği gibi düşünce anlayış biçimiyle gelişerek insandan insana değişebilmektedir [5]. Cansever ise yapılarında Türkiye'nin geçmişinin Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birbirlerinin bağlantıları olduğu aynı kültürden geldiğini belli etmektedir. Ancak bu bağlantı taklit edilme amacı taşımamaktadır, amacı kültürel değerlere önem vererek gelecek nesillere de kültürleri unutturmamak amacıyla yapılarına entegre etmektedir. Bu yapılar bölgeye uyum sağlayarak günümüz şartlarına da uyum sağlayarak yapılmaktadır. Bölgeselcilik kavramı genel olarak her topluma göre değişen bir akım olarak mimaride devam etmektedir.

II. METOD

Bu çalışmada Turgut Cansever'in Antalya Karakaş Camii'ne ait Bölgeselcilik akımına göre tasarlanma aşamasındaki fikir ve düşüncelerinden literatür taraması yaparak yapının analizi yapılmıştır.

A. Turgut Cansever'in Bölgeselcilik Kavramı Üzerine Düşüncesi ve Yapı Üzerinde Uygulama Örneği

Turgut Cansever bir yapı tasarlarken bölgenin topografyasını, bölgede yaşayan insanların kültürlerini ve iklim özelliklerine dikkat ederek tasarıma başlamadan önce kendi tarzında bir yaklaşım modeli seçmiştir. Bu yaklaşım modeli bölgeselcilik olarak adlandırılan, daha önce başka mimarlar ve düşünürler tarafından da tartışılan bir kavramdır. Tartışılmasının sebebi bölgeselciliğin topluluğun kimliğini güçlendirmek veya var olan kimliğini ortaya çıkarmak iken yanlış yorumlanarak taklitçilik olarak görülmesidir. Milliyetçiliği ve kültürü yapılarına yansıtan Cansever bölgeselcilik ile yapıları kendince yorumlayarak, nedenleri ve sonuçlarıyla belli bir mantığa oturarak bu eleştirilerin önüne geçmiştir. Her kentin kendine has özelliğinin olması, yerel malzemesini, kültür yapısını değiştirmeden tek tip binaların olduğu ve Cansever'in "ruhsuz binalar" olarak adlandırdığı yapılaşmanın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Aynı şekilde Türk Felsefeci Ahmet İnam'a (2002) göre, "Mimar kendi kentini tanımakla çıkmalıdır yola. Kendi işinin doğasını, deneyimlerini, mimarlığın geleneği içinde, kendine özgü yaşantılarını tanımalıdır. Özgün yaşantılarını bulup çıkarmalı ve onları fark etmelidir." [6]. Bu sebeple Cansever bir mimarın çevresini algılaması, çevreyi analiz etmesi ve yerel kültüre dair bilgisinin olmasının önemi vurgulanmış ve her yapısında bu kavramı uygulamıştır. Cansever tasarlamaya başlamadan önce felsefi olarak yorumlama yaparak temel ve varlıksal sorulara yanıt aramaktadır. Öncelikle mekan, çevre ve evren arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmek, felsefi açıdan sorgulamak, kültürü ve toplumu analiz etmek, tasarım bilinci oluşturmak ve estetik ile bilimin bir arada olmasını sağlamak gerekmektedir [7]. Zeynep Mennan'a (2002) göre, mimarlığın felsefe ile kurduğu ilişki değişen kültür ile birlikte güncelliğini devam ettirmesi gerektiğini savunmuştur [8].

Turgut Cansever bölgeselcilik akımı üzerinde yapılarını tasarlarken birçok düşünürden etkilenmiştir. Düşüncelerindeki milliyetçiliği ve yerel kültürü devam ettirme peşinde olan Cansever, yapılarına başlamadan önce çevreyi analiz ederek mimari yapının çevreye uyum sağlamasına dikkat etmiştir. Mimar Kenneth Frampton ile felsefi açıdan düşüncelerinin benzerliği ve yapılarında akımı uygulama şekilleri birbirleri ile çok benzemektedir. Bölgeselcilik kavramı pek çok düşünür tarafından da benimsenmektedir ve üzerine çok konuşulmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen akımın olumsuzluğu hakkında düşünce şekilleri de doğmaktadır. "Taklit edilen bina" kavramı olarak çok eleştirilen bölgeselcilik akımından aslında tek tip binalaşmaya bir tepki olarak doğmuştur.

B. Bölgeselcilik Kavramı Tarihi ve Turgut Cansever'in Etkilediği Düşünürler

Bölgeselcilik kavramı uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Rönesans'ın sonlarına doğru bölgeselcilik kavramının ortaya çıkması ile birlikte yerel halkın kimliğini bina ile tanımlamak ve yeni nesillere bunu yönlendirerek binalara yansıtmak amaçlanmıştır. Daha sonra 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar değişen mimari akımda bölgeselcilik kavramı da zaman zaman değişiklikler içinde yer almıştır. 18. yüzyıl sonrası binalar arasında tarihsel anlamda yanılmalar ortaya çıkması ile bölgeselcilik kavramından uzaklaşmış tekrar 19.yüzyıl ile

birlikte kullanılan malzemeleri tercih ederek “küçüğün güzelliği” olarak tabir ettiği daha mütevazı ve daha göze hitap etmesinin önemini belirtmiştir. Antalya Karakaş Camii plan olarak avlu son cemaat yeri ve iç mekandan oluşmaktadır.

Şekil 3 Antalya Karakaş Camii [13]

Caminin içinde kullanılmış olan seramikler için artık o dönemin seramiğe karşı önemini yitirmesi üzerine duyarlılığı arttırmak için iç duvarların belli bir seviyesine kadar seramik kaplanmıştır.

Şekil 4 Antalya Karakaş Camii iç duvarlardaki seramikler [13]

Bu anlayışı ile geçmişteki var olan değerleri unutturmamak adına yapılarında tarihselliğini ve kültürü ön plana çıkardığı görülmektedir. Yapım tekniği olarak el yapımı işçiliklere önem verilmiştir. Kubbe yıkılmış camideki gibi kiremitlerden oluşmaktadır.

Şekil 5 Antalya Karakaş Camii [13]

Kubbe içinde kaplama olarak kullanılan tek renk çiniler, tek tek elle kesilerek yapıştırılmıştır. Dış mekândaki pencere ve kapı girişi panoları özel olarak kabartma çini levhaları hazırlatılıp yerlerine konulmuştur [11]. Yapım tekniğinin geçmişteki halini tekrarlayarak unutulmaya yüz tutmuş yapım tekniklerini de cami yapısında kullanılmıştır. Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Hasan Subaşı'nın döneminde (1994-99) projesi çizilen Antalya Karakaş Camii'nin inşaatına 1992 yılında başlamış ve 11 senede cami tamamlanmıştır.

20. yüzyılın başlarında modernizimin etkisiyle daha geometrik hatlar ve sade yüzeylerin ortaya çıkmasıyla bu etki Antalya Karakaş Camii'ne de aktarılmıştır. Düzenli ve Aydın'a (b.t.) göre Antalya Karakaş Camii'nde kullanılan taş, tuğla malzeme, seramik ve çiniler iç mekanı Akdeniz'e (Türkiye'ye) ve İslam'a (Osmanlı'ya) ait kılma çabası olarak yorumlanabileceğini söylemişlerdir [14]. Bu mimari eseriyle birlikte Turgut Cansever'in tasarım yaparken çevreye, topolojik duruma, iklime ve Antalya'nın kültür birikimine göre hareket ettiği görülmektedir. Aynı zamanda geçmişte yıkılan camiyi de dikkate alarak bir röportajında çevredeki binaları da “ruhsuzluk” olarak eleştirmiştir [12]. Cansever, “mimarın görevinin dünyayı güzelleştirmek” olduğunu eski tarihli yazılarından itibaren ifade etmektedir. Cansever, şehri meydana getirecek bütün yapıların sade, güzel ve değerli olması gerektiğini ifade eder. Cansever'e göre ancak bu şekilde bir şehir, içerisinde yaşayanlara ufuk açacak, yeni nesillerin “yüce değer yapıları” ile yetişmesine olanak sağlayacağını ifade etmektedir [15]. Turgut Cansever'in mimari olarak amacı çeşitli tarihi dönemlere ait yapılar arasında mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde bir bütünlük kurmaya çalışmıştır.

IV. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Günümüz koşullarında modernizmin etkisiyle ülkemizin farklı bölgelerinde dahi tek tip binalar görülmektedir. İklim, topografyaya veya bölgenin yerel kimliğine dikkate edilmeyen bu yapılar kullanım aşamasında büyük sıkıntılara yol açmaktadır. Bu sebepten dolayı her ülkenin ve her şehrin kendine has olan özelliklerini kendi kimlikleriyle birlikte karakterlerini gelecek nesillere aktarmayı, tarihin günümüz koşullarına uyarlanması ve mimaride biçime önem vererek malzemelerin gücüne değer verilmesi gerektiği incelenmiştir.

Antalya Karakaş Camii'nde kullanılmış kiremit ve taşların Kaleiçi'nde evlerin bahçe duvarlarında kullanılmış aynı taşlar ile ilişkisini küçüğün içinde güzellik olarak adlandıran Cansever'in malzemenin binanın biçimini ve güzelliğini değiştirebileceği, mimariye bütüncül olarak ve kişisel duyarlılıkları bağlamında yaklaşırlar. Bölgeselcilik kavramı geçmiş dönemlerde de eleştirilmiş ve hala eleştirilmeye devam etmektedir. Bölgeselcilik kavramında taklit olarak sanılması ve binanın yapım yılının geçmişe çok önceden yapılmış hissi vermesinin önüne geçilmesi için kültürün değişimleri göz önüne alınarak tasarlanan yapının geçmişten günümüze aktarımının sağlanması gerekmektedir. Cansever'in bu konuda yaptığı seçim Antalya Karakaş Camii'nde Hadrianus Kapısı yerel malzemesi yerine Kaleiçi'nde bahçe duvarlarından kullanılan malzemelerin tercih edilmesidir. Bu durumda geçmiş kopyalamak gibi bir zorunluluk içine girmeden çevre ile ilişkinin göze en güzel gelebileceği şekilde malzemelerin kullanımlarına yansımıştır.

Cansever Dünyanın her yerine yayılmış, ticarileşmiş ve tüketim nesnesine indirgenmiş, popüler olanla ilgilenen tekdüze mimarlığa karşıdır. Aynı zamanda Yusuf Örnek'e göre mimarlığın günümüzde tekdüzelikten kurtulması için gereken teknik doğruluğun yanı sıra görsel olarak estetiğe önem verilmesinin gereğini açıklayarak Cansever'in bölgeselcilik düşüncesi ile bu amacı yakaladığı görülmektedir [16]. Duygusalığa karşı mesafe kazanmış bir mimarlık yaklaşımı geliştirmiş olan Cansever anlamdan ve nedensellikten yoksun bir mimarlık önermez [17].

V. SONUÇ

Turgut Cansever döneminin ve bölgenin şartlarına göre yerel karakterini ve kimliğini ortaya çıkararak unutulmaya yüz tutmuş mimari teknik, malzeme veya tasarımları tekrar ortaya çıkararak farkındalık ve duyarlılık yararmaya çalışmış ve bunları ön plana çıkarmıştır. Bölgeselcilik kavramı ile yaptığı tasarımlarda bu akımı uygulayarak milliyetçiliği ve tek tip binalaşmaya yönelik sorunları çözmeye çalışmıştır.

İnsanın ait olduğu dünya ile kültürel bağlarını koparmadan, evrensel değerlerden uzaklaşmadan, bölge ve iklim verilerine duyarlı olarak sürdürülebilirlik sağladığını düşünmek gerekmektedir. İnsanın mekan arayışı olarak bölgeselcilik değerlendirilecek olursa Cansever'in mimarlığında yapmak istediği gibi kültür bağlantısı ve bölgesel iklim değerleriyle bölgeye özgü mimariyi önererek çevre ile uyumlu yapılar yapılması hedeflenmelidir.

REFERANSLAR

- [1] Demirci U., 2006. Mimarlıkta Eleştirel Bölgeselcilik Ve Turgut Cansever. İstanbul Teknik Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi
- [2] Cansever T. ve Armağan M.,1997. Kubbeyi Yere Koymamak. Timaş Yayınları, s.7
- [3] Aydın, S. 2004 Epistemolojik açıdan mekân yorumu Mimarlık ve Felsefe, s. 40-52
- [4] Cansever T., 1997. İslamda Şehir Ve Mimari. Timaş Yayınları, s.18
- [5] Uluoğlu, B. , 2002. Mimarlık Bilgisinin Çifte Kimliği ve Kavramsallaştırılmış Biçimi Üzerine. Mimarlık ve Felsefe. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- [6] İnam, A. "Mimarının Felsefeden Devşirebilecekleri Üstüne", Mimarlık ve Felsefe(Ed. Ayşe Şentürer), Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 126-131.
- [7] Tunali, İ., 2012, Tasarım Felsefesi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
- [8] Mennan, Z. (2002). Bir Mimari Kurgu: Temel'in Kuramsal İnsasi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları "Mimarlık ve Felsefe", NULL, s.146-154.
- [9] Frampton, K. (1983) Towards a Critical Regionalism

- [10] Şentürer, A. 2001 "Mimarlıkta Felsefe Nerede Duruyor?" Mimarlık ve Felsefe, İstanbul: YEM, s.132-145.
- [11] Cimrin, H., 2015. Antalya 'Bilge Mimar' Turgut Cansever <https://www.sabah.com.tr/akdeniz/2015/05/18/antalyali-bilge-mimar-turgut-cansever> (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2019)
- [12] Turgut Cansever Röportaj. (b.t). Turgut Cansever Anlatıyor; 7 - Karakaş Camii <https://www.youtube.com/watch?v=tF0XwkrpOBk&t=192s> (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2019)
- [13] Google Map Fotoğraflar. (2019). <https://www.google.com/maps/place/Karaka%C5%9F+Camii/@36.8853533,30.7068125,17z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14c39006d53a92f7:0x1125c9dfff88e7fb!8m2!3d36.885349!4d30.7090012> ((Erişim Tarihi: 27 Mart 2019)
- [14] H. İ. Düzenli, E Aydın (Bt) Akdeniz'de Mimarlık Teorisi Ve Pratik: Akdeniz Ve İslam Medeniyetleri Bağlamında Turgut Cansever'in Akdeniz Projeleri
- [15] Ed. Düzenli H., 2016, Ufki Şehir Turgut Cansever'in İzinde, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları, İstanbul
- [16] Örnek, Y. Mimarlık ve Felsefe. Çağdaş Filozofların Mimarlığı Yeniden Düşünmesi, Ethosfelsefe.com, Hakemli Elektronik Dergi, Sayı 8, Temmuz 2015
- [17] Akkaya N., 2017. Turgut Cansever Ve Louis I. Kahn Mimarileri Üzerine Soruşturmalar: Bodrum Sualtı Arkeoloji Enstitüsü, Kimbell Sanat Müzesi. Mardin Artuklu Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi
- [18] Şentürk M., 2014. Turgut Cansever Düşüncesinde Şehrin Değişimi. 4;7, s. 25-26
- [19] Yücel M., 2018. Bilge Mimar Turgut Cansever. Ebabil dergisi 3, s. 92-95